св. Теодором Студитом на основі п'ятнадцяти псалмів, 119–133, які в Псалтирі входять до 18 катизми, позначеної як псалми *степеней*. Основний зміст степенних антифонів — молитва про виправлення та очищення душі, яке досягається благодаттю Духа Святого, тому саме прославлення Святого Духа є окремою темою третьої строфи кожного антифона.

Метою видання Інге Кройц є, насамперед, публікація оригінальних невменних текстів за двома рукописами з виокремленням поспівкового фонду, аналізом піснеспівів та їх транскрипцією. Відповідно, праця складається зі семи розділів, у яких послідовно розкриваються поставлені завдання:

I. Публікація тексту за рукописами Cod. slav. 31 (Мюнхен) та Cod. slav. 123 (Відень).

II. Степенні антифони воскресної утрені як основні тексти в азбуці невменного письма (огляд мелодичних формул, вибраних зі степенних антифонів для азбуки за давньоруським невменним рукописом Cod. slav. 21).

III. Відповідні гласи в нотаціях типу A, B, C: Октоїх із Білої Криниці у публікації Сави (A); Cod. slav. 21 у публікації Ґарднера та Кошмідера (B); рукописи Cod. slav. 31 (C) і Cod. slav. 123 (C).

IV. Підсумкова таблиця.

V. Транскрипція невменних текстів.

VI. Структурний аналіз транскрибованих антифонів.

VII. Ілюстрації.

Докладно порівнявши два російські невменні рукописи, дослідниця виявила, що, незважаючи на певну часову дистанцію, вони належать до однієї редакції текстів; це ж стосується і невм, які в більшості випадків збігаються. Тому, спираючись на аналіз та порівняння мелодичних формул, Інґе Кройц погоджується з гіпотезою Івана Ґарднера, що мелодичні формули зберігалися незмінними протягом століть.

Видання Інґе Кройц дає можливість порівняти транскрибовані нею невменні тексти з відповідними зразками української сакральної монодії. Зіставивши мелодику російських степенних із відповідним жанром української сакральної монодії, бачимо їх суттєву мелодичну подібність. Цей матеріял свідчить про тяглість монодійної традиції, мелодичний фонд якої зберігся на різних слов'янських територіях упродовж тривалого історичного періоду.

Наталя Сиротинська (Львів)

ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПУБЛІКАЦІЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ІРМОЛОГІОНА РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ

Christian Hannick. *Das altslavische Hirmologion: Edition und Kommentar* [=Monumenta Linguae Slavicae, 50]. Freiburg i. Br.: Weiher Verlag 2006. xxiii+877 с.

Публікація Крістіяна Ганніка є новим критичним виданням слов'янського Ірмологіона[1] часів розквіту хомонії, яке включає також музичний невменний текст, паралельний грецький з різночитаннями за різними рукописами. Головне завдання цієї публікації полягає в передачі структурної організації тексту, словесного та музичного. Зміст книги складає:

Vorwort = Вступ, с. vii–x.
Abkürzungsverzeichnis = Бібліографія у формі скорочень та повні назви використаної літератури, с. xi–xxiii.
I. *Edition* = Публікація текстів, с. 1–497.
- A. *Einleitung* = Вступні зауваги, с. 3–4.
- B. *Slavischer und grieschicher Text* = Публікація слов'янського тексту (включно з невмами) та паралельного грецького (без нотних знаків) за гласами 1–8, с. 5–249.
- C. *Apparatus criticus ad textum slavicum* = Критичний апарат слов'янського тексту, с. 250-297.
- D. *Apparatus neumarum* = Критичний апарат невменного тексту, с. 298–308.
- E. *Die herangezogenen slavischen Hirmologion-Handschriften* = Археографічний огляд опрацьованих списків слов'янського Ірмологіона, с. 309–336.

[1] Подібні критичні видання найдавнішого слов'яноруського Ірмологіона здійснили Ервін Кошмідер (E. von Koschmieder. *Die ältesten Novgoroder Hirmologien-Fragmente. Erste Lieferung, Zweite, Dritte* [=Abhandlungen der Bayrischeschen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, Neue Folfe, Heft 35, 37, 45]. München 1952, 1955, 1958. 317, 106, 169 с.) та Роман Якобсон (*Fragmenta Chilandarica paleoslavica. B. Hirmologium. Codex monasterii Chilandarici 308*: Phototypice depictus / praefatus Roman Jakobson [=MMB, 5]. Copenhagen 1957. 14 с., 72 арк.), а Мілош Велімирович опрацював їх ґрунтовні музикознавчі дослідження (M. Velimirović. *Byzantine Elements in Early Slavonic Chant: The Hirmologion* [=MMB, Subsidia, т. 4: Volume of Appendices]. Copenhagen 1960), а також опублікував покажчики до Ґригоровичевого ірмологіона (M. Velimirović. Grigorovič Hirmologion: Index and Concordances // *Fundamental Problems of Early Slavic Music and Poetry* / ред. Christian Hannick [=MMB, Subsidia: Studies fragmenta Chilandarica paleoslavica, II]. Copenhagen 1978, с. 171–195).

- F. *Die herangezogenen griechischen Hirmologion-Handschriften* = Огляд опрацьованих списків грецького Ірмологіона, с. 337–343.
- G. *Die Druckausgaben des slavischen Hirmologion* = Друковані видання слов'янського Ірмологіона, включаючи львівський першодрук 1700 року, с. 344–356.
- H. *Bestand und Anordnung des slavischen Hirmologion nach der Reform des Patriarchen Nikon (1657)* = Інципітарій ірмосів восьми гласів слов'янського Ірмологіона нового перекладу, редакції та друку за патріярха Нікона[2], с. 357–393.
- J. *Textgeschichte* = Історія тексту, с. 394–414.
- K. *Slavisch-griechisches Wörterverzeichnis* = Слов'янсько-грецький словник, с. 415.
  1. Vorbemerkung = Вступні зауваги, с. 415.
  2. Wörterverzeichnis = Словник, с. 416–497.

II. *Kommentar*

- A. *Einleitung* = Вступні зауваги, с. 501–514.
- B. *Kommentar* = Коментар до текстів ірмосів кожного з восьми гласів, с. 515–826.
- C. *Indices zum Kommentar*:
  1. *Index biblicus* = Покажчик біблійних цитат, с. 827–839.
  2. *Index slavicus* = Покажчик слов'янських лексем, с. 840–852.
  3. *Index grecus* = Покажчик грецьких лексем, с. 853–871.
  4. *Index nominum et rerum* = Покажчик імен і термінів, с. 872–877.

Вивчення жанрів ірмосів та Ірмологіона як літургійного збірника від 1972 року є провідною темою наукової діяльности видатного німецького славіста й музиколога Крістіяна Ганніка. Витоки поетики ірмосів, починаючи від Гомерових пісень, християнська догматика та її літургічний контекст, метрика, питання транскрипції невменних записів музичних текстів, вірменська та грузинська рецепції ірмосів, початки слов'янських перекладів і їх завершення в Києві за Феодосія Печерського (†1074), їх подальше редагування та реформа за Московського патріярха Нікона й інше — ось яке широке коло досліджуваних ним проблем[3]. Усе це вплітається в широкий історико-культурний контекст. Саме в дослідженнях ірмосів та Ірмологіона яскраво вимальовується універсальність Ганніка як науковця-гуманітарія з воістину

[2] Головною текстологічною ознакою цього нового перекладу є інципіт воскресного ірмоса 8 гласу 1 пісні *Колесницегонителя фараона погрузи* (с. 388), тимчасом як за традиційним перекладом — *Вооруженна фараона погрузи*, який, зокрема, зберігають українські та білоруські нотолінійні ірмологіони. В українській практиці лише почаївські друковані ірмологіони використовували текст Ніконівської редакції перекладу.

[3] Див. бібліографію опублікованих праць проф. Ганніка в: *Καλοφωνία*, ч. 1. Львів 2002, с. 347–368, а також загальну оцінку його наукових праць: Marcello Garzaniti. Professore Christian Hannick // *Καλοφωνία*, ч. 3. Львів 2006, с. ix–xiii.

енциклопедичними знаннями доброї старої австро-німецької школи з великом домішком російської. Особливо хочеться підкреслити його музикальність, тонке відчуття й розуміння музичного тексту (зокрема, в результаті восьмилітнього перебування в бельгійському монастирі Шевтон у якості протопсалта), що дуже вирізняє Ганніка серед славістів і візантиністів, філологів і лінгвістів, переважно індиферентних, а то й просто байдужих до музики. Тому музикологи поціновують проф. Ганніка за глибоке розуміння та інтерпретацію музично-співних текстів візантійсько-слов'янської монодії. У рецензованій праці використано велику кількість джерел, як опублікованих, так і рукописних, що були опрацьовані *de visu*. Обширна бібліографія охоплює велике коло літератури з візантійсько-слов'янської гимнографії та церковної монодії. Мабуть, уперше в праці такого масштабу використано українські джерела та літературу.

Для українських науковців ця праця має особливе значення, оскільки охоплює час, коли виникає цілком новий тип слов'янського Ірмологіона: по-перше, як збірник універсального змісту, що включає ірмоси як основний репертуар; а по-друге, саме ірмоси вперше на всьому візантійсько-слов'янському культурному просторі було переведено на новітню систему нотопису — п'ятилінійну київську ноту, що цілком однозначно й точно передає суть музичного тексту. Тож праця проф. Ганніка змальовує ті складні процеси, які відбувалися на східнослов'янських просторах в період народження українсько-білоруського нотолінійного Ірмологіона.

Немає жодного сумніву, що ця публікація є важливим науковим інструментом, який слугуватиме методичним і методологічним підґрунтям для дослідників української церковної монодії, зокрема в її провідному жанрі — ірмосі. Український дослідник матиме змогу порівнювати текстову основу нотолінійного Ірмологіона з його найближчим оточенням із невменних пам'яток доби хомонії, знаходити грецькі відповідники, порівнювати лексичний склад, глибше усвідомлювати мелодичні структури за їх невменними записами.

У методичному сенсі цілком очевидною є праця з багатьма рукописами, що сприяє точнішому й глибшому пізнанню гимнографічних текстів у їх лексичних і граматичних варіянтах, дає можливість відчути динаміку життя тексту в певному мовному та музично-пісенному середовищі.

Сподіваємося, що наша скромна нотатка приверне увагу українських науковців, у тому й музикологів, до цієї фундаментальної праці Крістіяна Ганніка та сприятиме глибшому й повнішому усвідомленню підставових проблем вивчення слов'яно-русько-української рецепції візантійського церковної монодії та гимнографії.

Юрій Ясіновський (Львів)